

DOMINIKANCI U NAŠIM KRAJEVIMA

KRATAK OSVRT NA POJAVU I APOSTOLSKO-KULTURNU DJELATNOST DOMINIKANACA MEĐU HRVATIMA

Lic. Franjo ŠANJEK

Dominikanski red ili Red braće propovjednika slavi ove godine značajan jubilej: 750. godišnjicu svog apostolskog djelovanja.

Inocent III Veliki, jedan od najeminentnijih predstavnika srednjovjekovnog papinstva, dozvolio je za vrijeme IV lateranskog općeg crkvenog sabora španjolskom kanoniku Dominku de Gusmanu da osnuje red koji će se propovijedanjem Evanđelja i znanstvenim dokazivanjem suprotstaviti gnostičko-manihejskim zabludama, koje su u to doba ovladale Evropom u formi poznatih albigenško-valdesko-patarenskih sekti.¹

Papa Honorije III potvrdio je 22. prosinca god. 1216. novi red i njegova pravila.² Ovaj datum povijest smatra rođendanom, početkom apostolskog djelovanja dominikanskog Reda, koji je u svojoj gotovo osamstoljetnoj prošlosti nastojao oživotvoriti vizionarske riječi pape Honorija, da će Dominikovi sinovi postati »pugiles fidei et vera mundi lumina«.³

Prigodom ovog jubileja prikazat ćemo u kratkim potezima raširenost i djelatnost dominikanaca na područje hrvatskog naroda, a da bi ta slika bila jasnija, potrebno je osvrnuti se na cilj i karakter dominikanskog reda te prilike u kojima je nastao.

NOVI POGLEDI NA APOSTOLSKU MISIJU KATOLIČKE CRKVE

Dvanaesto stoljeće imalo je buran tok u povijesti Katoličke Crkve u Evropi. Više je tome uzroka. Neuspjesi u križarskim ratovima, trvenja između pape i careva, duhovne i svjetovne vlasti, imali su vrlo negativne posljedice, jer su u javnosti umanjili ugled i papinskoj i civilnoj

1. WALZ A. M., *Compendium historiae O. P.*, Romae 1930, str. 6.

2. Ibid. str. 7.: »Honorius episcopus servus servorum Dei, dilecto filio fratri Dominico priori Sancti Romani de Tolosa et fratribus tuis regularem vitam professis et professoris salutem et apostolicam benedictionem. Nos attendentes fratres ordinis tui futuros pugiles fidei et vera mundi lumina, confirmamus ordinem tuum cum omnibus castris et possessionibus habitis et habendis et ipsum ordinem eiusque possessiones et iura sub nostra gubernatione et protectione suscipimus. Datum Romae apud Sanctam Sabinam XI kalendas ianuar. Pontificatus nostri anno primo«.

3. *Constitutiones O. P.*, Romae 1954. no 1, par. 1, str. 16.

vlasti. Stoga ne iznenađuje da se u to vrijeme pojavljuju prvi, nazovimo ih anarhisti, u formi različitih manihejsko-katarskih sekti. Osim toga, sektavštvu je pogodovao i raskošan život osobito višega klera, koji je bio daleko od Kristova ideala.

Na znanstvenom planu u to vrijeme osnivaju se prva sveučilišta. Knjiga odsad neće biti samo privilegij nekolicine. Karakteristična je snažna prevodilačka aktivnost. Prevode se arapska i grčka filozofska i prirodnoznanstvena djela. Arapska filozofija prodire u Evropu, a preko nje i aristotelizam, koji na žalost ne dolazi u originalnoj formi, već zaražen Averoesovim zabludama. Takva filozofija bila je pogibeljna za kršćanstvo.

U Zapadnoj Evropi ovaj se nazoviaristotelizam razvio u formi latinskog avarozima kod pariškog profesora i svećenika Sigera iz Brabanta, koji je između ostalog naučavao da postoji jedan zajednički razum za sve ljude te, dosljedno, da nema osobne besmrtnosti ni moralne slobode; stvorovi nužno i od vijeka proizlaze od Boga preko anđela; istina je dvostruka: filozofska i teološka.

Autentično kršćanstvo, koje se našlo između dvije vatre, tražilo je obnovu kršćanskog života i kršćanske misli.

Tada, početkom XIII stoljeća, stupa na pozornicu povijesti dobar poznavalac situacije, Dominik de Gusman. On odluči osnovati red, čiji će cilj biti apostolsko propovijedanje evanđeoskog života i znanstvena obrana kršćanstva od onih zabluda.

Konačno je realizirao svoju zamisao godine 1216. u Marijinu sveetištu u Prouilleu (Južna Francuska), gdje je s nekoliko istomišljenika izabrao pravilo svetog Augustina, upotpunio ga izvornim samostanskim opsluživanjima i običajima, koje iste godine odobri papa Honorije III.

Po svojoj unutarnjoj strukturi dominikanski se red nadovezuje na regularne kanonike, kojima je ranije pripadao sam sveti Dominik, dok je samostanska opsluživanja i običaje preuzeo od benediktinaca i premonstrateza. Ali uza sve to dominikanski red uvodi jednu značajnu novost: apostolsko propovijedanje kao svoj specifičan cilj. Za uspješnu realizaciju tako eminentnog cilja služe mu kao bitna sredstva: svečano moljenje božanskog časoslova (kao regularni kanonici), redovnički život sa samostanskim opsluživanjima (kao u benediktinaca i premonstrateza) i neprekidni studij svete istine (ovo je revolucionarna novost).⁴

Članovi dominikanskog reda treba da propovijedaju iz obilja i punine kontemplacije,⁵ što će nešto kasnije sveti Toma Akvinac formulirati kao geslo: *contemplari et contemplata aliis tradere*.

Dominikanski red najveću važnost daje unutarnjoj duhovnoj izgradnji pojedinaca, jer upravo taj unutarnji život treba da bude izvor plodne vanjske aktivnosti.

---

4. Ibid. br. 4, par. 1, str. 16: »Ordo autem noster specialiter ob praedicationem et animarum salutem ab initio noscitur institutus fuisse. Quapropter studium nostrum ad hoc debet principaliter intendere, ut proximorum animabus possimus utiles esse. Huic proprio fini intime cohaeret docere ac tueri veritatem fidei catholicae, tum verbo in scholis, tum scripto multiplici».

5. Ibid. br. 3, par. 2, str. 16.

Karakter koji je redu dao njegov osnivač kasnije su nadopunili prvi generali reda. Jordan Saksonac (1222—1237) nastoji proširiti red među akademskom mladeži; Rajmund de Pennaforte (1238—1240) precizira zakonodavstvo; Ivan Teutonac (1241—1252), nama poznat kao bosanski biskup, proširuje red ekstenzivno; Humbert de Romanis (1254—1263) daje mu asketski i duhovni pravac, koji je u suštini ostao nepromijenjen do danas.⁶

SINOVI SVETOG DOMINIKA U HRVATSKIM KRAJEVIMA

Prema neprovjerenim izvorima dominikanci dolaze u Hrvatsku negdje između godine 1217. i 1218. Tada je navodno u Hrvatsku došao blaženi Grgur Splićanin, za kojega se tvrdi da ga je u red primio sam sveti Dominik. Neki mu pripisuju i osnivanje splitskog samostana.

Generalni kapitul reda u Bologni godine 1221. zaključuje, da se osnuje provincija na području hrvatsko-ugarskog kraljevstva, kojoj bi između ostaloga, pripadale »nationes Pannoniae, Sclavoniae, Dalmatiae.«⁷

S bolonjskog kapitula bili su poslani u Ugarsku i Panoniju blaženi Pavao Ugarski⁸ i Poljak blaženi Sadok sa još trojicom redovničke braće. Prošli su kroz Hrvatsku zadržavajući se u gradovima i biskupskim sjedištima. Ne može se utvrditi da bi tom prilikom osnovali neki samostan u Hrvatskoj. Nije uvjerljiv ni Bzoviusov dokument, kojim svjedoči, da su dominikanci već godine 1223. bili u Zagrebu.⁹

Kad je godine 1222. papin poslanik Akoncije išao u Bosnu, poveo je sa sobom, prema nekima, i više redovnika dominikanskog reda, da propovijedaju među bosanskim bogumilima.¹⁰

Prva je posve sigurna vijest o dominikancima u hrvatskim krajevima iz godine 1229. U jednom sudbenom spisu splitskog nadbiskupa Guncela spominju se između ostalih osoba i dvojica dominikanaca.¹¹

DALMACIJA

Dolazak sinova svetog Dominika u Dalmaciju uvjetovan je bujnim vjerskim i kulturnim životom, koji je značajan za Dalmaciju toga vremena. Prema jednom dokumentu dominikanci su se nastanili u Du-

6. *Hrvatska enciklopedija*, V (Zagreb 1945) str. 184.

7. FERRARIUS SIGISMUND: *De rebus Provinciae ungaricae O. P.*, Viennae - Austriae 1637, str. 503 - 504; WALZ, *Compendium historiae O. P.*, str. 201;

8. Blaženi Pavao Ugarski je zapravo blaženi Pavao Dalmatinac. Neki drže da je Splićanin. Upoznao se sa svetim Dominikom i odmah pristupio dominikanskom redu: usp. *Archivio storico per la Dalmazia*, br. 24., god. 1937 - 38.

9. RIPOLL - BREMOND: *Bullarium Ordinis Praedicatorum*, vol. VII, Romae 1739, str. 5.

10. ZANINOVIĆ ANTONIN: *Pogled na apostolsko znanstveni rad Dominikanaca u hrvatskim zemljama*, Zagreb 1917, str. 5.

11. SMICIKLAS TADEJ, *Codex diplomaticus*, sv. III, str. 311.

12. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. VI, str. 95 - 96;

13. SMICIKLAS TADEJ, *ibid.* sv. III, str. 298.

brovniku već 1225,¹² ali sigurno 1228.¹³ Iste godine nalazimo ih već u Zadru i u Ninu.¹⁴

Samostani u Dubrovniku i Zadru istakli su se tokom više stoljeća kao značajna kulturna žarišta jadranske obale. Ujedno su postali centrima Dubrovačke dominikanske kongregacije i Dalmatinske dominikanske provincije.

Splitski dominikanci spominju se oko 1241—1242. a njihov samostan godine 1245. Ostali dominikanski samostani u Dalmaciji osnivani su prema nama poznatim dokumentima ovim redom: oko 1250. u Pagu, 1265. u Trogiru, 1288. u Kotoru,¹⁵ između 1270. i 1280. sagrađen je samostan u Skradinu.

U XIV stoljeću dominikanski red u Dalmaciji osniva više novih samostana. Između ostalih poznati su samostani u Hvaru (sasvim sigurno postoji 1313), Šibeniku (1346), u Podgrađu kod Nina (postoji već 1352) te samostani u Krku, Rabu i Osoru na Cresu (svi se spominju godine 1380). Ovamo pripada i samostan u Senju (1380).

XV stoljeće obilježeno je gradnjom novih samostana na području Dalmacije, a pripadaju novoosnovanoj Dalmatinskoj provinciji. Iz toga stoljeća poznati su nam samostani na Ugljanu (1426), Čiovu kod Trogira (1432), Gružu kod Dubrovnika (1437), u Bolu na otoku Braču (1475), u Staromgradu na otoku Hvaru (1481), u Korčuli (oko 1480) te samostan na otoku Lopudu (1482) i u Modrušu (1491).

Iz XVI stoljeća imamo samostane na otočju Šćedru kod Hvara (1525), zatim na Otoku u Boki Kotorskoj, u Hercegnovom i Žaguni.

Iz XVII stoljeća poznati su nam novi samostani u Budvi (1628), Žaniću (1612), Župi Dubrovačkoj (1622), u Brocima kod Stona (1628) te samostani u Vignju na poluotoku Pelješcu (1671), Orašcu kod Dubrovnika (1690) u Bagnu kod Zadra i Trstenu kod Dubrovnika.¹⁶

I STRA

Malo nam je poznata prošlost dominikanskog reda u Istri. Središta dominikanske apostolske djelatnosti u Istri bili su samostani u Kopru, Poreču i na Brionima. Ovi su samostani iz početka pripadali Lombardskoj provinciji, ali su koncem XIV stoljeća zajedno sa samostanom u Udinama pripojeni novonastaloj dalmatinskoj provinciji.

SJEVERNA I SREDNJA HRVATSKA

Dominikanci dolaze u Sjevernu Hrvatsku i Slavoniju u drugom deceniju XIII stoljeća.

14. Samostane u Dalmaciji uzimam prema radnji ANTONINA ZANINOVIĆA, *Pogled na apostolsko znanstveni rad dominikanaca u hrvatskim zemljama*, Zagreb 1917, str. 6.

15. Zaninović piše da je ovaj samostan postojao već 1266. Ja uzimam prema JURAJ DOBRENIC, *Prilog k povijesti hrvatskih dominikanaca*, u *Katolički list*, br. 33, str. 391, Zagreb 1917 (ovaj citira djelo mađarskog dominikanca Šandora Horvatha).

16. ZANINOVIĆ, *ibid.*

Zbog svog geografskog i političkog položaja zagrebački samostan predstavlja ishodišnu točku njihove apostolske i kulturne djelatnosti u Hrvatskoj i Slavoniji. Prvi samostan bio je na početku današnje Vlaške ulice, gdje se protezao prostran samostanski vrt.¹⁷ Prema Tkalčiću, dominikance je u Zagreb pozvao biskup Stjepan II Babonežić, jer »isti (dominikanci) nisu propovijedali samo vjeru u crkvi već su u njoj poučavali u školama mladi naraštaj, koji se odgajao za svećenički stalež, pa radi toga bijahu svakom biskupu vrlo potrebni i korisni.«¹⁸ Sličnog je mišljenja i Juraj Čuk, koji piše, da je »zagrebački biskup Stjepan uvidio, da duhovna postava u sijelu njegove biskupije treba pojačanje. Zato uz bok zagrebačkog (i čazmanskog) Kaptola sagradi samostan(c) dominikancima.«¹⁹

O vremenu dolaska dominikanaca u Zagreb različita su mišljenja.²⁰ Prvi je sačuvani dokument o zagrebačkim dominikancima pismo pape Grgura IX koji je 16. lipnja 1241, između triju poznatih ličnosti koje moraju štiti obitelj kralja Bele IV dok se ovaj nalazio na bijegu pred Tatarima, određuje i zagrebačkog dominikanskog priora.²¹ Svakako da su do toga vremena dominikanci već imali samostan u Zagrebu.

Nakon što je godine 1463. Bosna pala u turske ruke, ni Hrvatska nije bila van domašaja turske opasnosti. Jednom su zgodom god. 1469. Turci doprli i u neposrednu blizinu Zagreba²², što prisili zagrebačkog biskupa Osvalda i njegove kanonike da opašu katedralu i Kaptol zidovima i utvrde kulama. Tada se dominikanski samostan svetog Nikole u Vlaškoj ulici našao izvan ovih obrambenih utvrđenja, pa mu je prijetila neposredna opasnost. Pritom je izgubio i vjernike, jer je isti biskup naredio da se poruši cesta koja je vodila prema Griču. Zato zagrebački dominikanci zamole kralja Matijaša Korvina da im dozvoli preseliti se na Grič uz crkvicu svete Katarine, koja je otprije bila njihovo vlasništvo. Kralj Matijaš im svojim pismom od 14. veljače god. 1473. rado izađe u susret. Iste godine odobri zidanje samostana i papa Siksto IV, koji ujedno sve posjede, prava i povlastice što ih je uživao samostan svetog Nikole prenese i na novi samostan.²³ Uz crkvicu svete Katarine, koju su s vremenom obnovili i proširili, domikanci sagrade već tokom 1473. samostan na Griču, gdje su uspješno djelovali punih stotinu godina.²⁴

Samostan u Virovitici sagradio je godine 1242. kralj Bela IV podijelivši mu pritom različite slobostine i povlastice. Ovaj samostan morao je prekinuti svoj uspješni apostolski rad pred najездом Turaka godine 1553.²⁵

17. FRANJO SANJEK: *Dominikanci u Hrvatskoj i Slavoniji*, seminarska radnja na zagrebačkom Teološkom fakultetu, 1965, str. 11 i dalje.

18. TKALČIĆ IVAN, *Preporod biskupije zagrebačke*, u *Rad JAZU XLI*, str. 142, Zagreb 1877.

19. ČUK JURAJ, *Povijest grada Zagreba do 1350*, str. 50 - 51, Garešnica 1932.

20. FRANJO SANJEK, *ibid.* str. 12 i 13.

21. TKALČIĆ IVAN, *Povijesni spomenici grada Zagreba*, sv. I, str. 14.

22. SISIĆ FERDO, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, str. 234, Zagreb 1962.

23. FRANJO SANJEK, *ibid.* str. 21 - 25.

24. FRANJO SANJEK, *ibid.* str. 28 - 31.

25. FRANJO SANJEK, *ibid.* str. 33.

U Slavoniji je najznačajniji samostan u Čazmi, što ga je oko godine 1229. zajedno s crkvom svete Magdalene²⁶ dao podići zagrebački biskup Stjepan II Babonežić.

Spomenuti samostan štitio je kralja Belu IV u vrijeme tatarske provala. U njihovoj crkvi sahranjen je i hrvatski herceg Koloman, koji je umro od zadobivenih rana u borbi s Tatarima.²⁷ Čazmanski dominikanci uspješno surađuju sa svojim subratom zagrebačkim biskupom blaženim Augustinom Kažotićem. Za uzvrat zagrebački biskup pomaže ih materijalno. I taj samostan je napušten pred dolazak Turaka 1552.²⁸

Požeški samostan spominje se prvi put u Guidonovu popisu dominikanskih samostana godine 1303.²⁹ Godine 1529. dominikanci iz Požege prebjegnu u Mađarsku, a Turci 1537, osvojivši Požegu, pretvore dominikansku crkvu u džamiju.

Samostan u Gorjanima kod Đakova spominje se već 1347. kao »monasterium fratrum praedicatorum de Gara«.³⁰

Samostan u Marči spominje se godine 1303. Dominikanci su ga napustili u XVI stoljeću i kasnije je prešao u ruke grko-katoličkih vladika.³¹

U porječju Kupe dominikanci su u XVI stoljeću imali samostane u Gradišću, Bosiljevu i Jastrebarskom. Samostan u Gradišću sagradio je tržački knez Vuk Frankopan.³² Ove samostane napuste dominikanci u istom stoljeću. Jastrebarski samostan napuste 23. srpnja god. 1573, i to je posljednji dokument koji spominje dominikance u Hrvatskoj i Slavoniji.³³

Na granici prema Bosni postojala su dva strateški veoma važna samostana. Samostan u Dubici sagrađen je najvjerojatnije god. 1235.³⁴ Te se godine hrvatski herceg Koloman spremao na križarski pohod u Bosnu, a prije toga je nastojao u Hrvatskoj urediti crkvene odnose i istrijebiti bogumilstvo, koje je ovamo prodiralo iz Bosne. Sasvim je sigurno da su dominikanci u Dubici godine 1244, jer te godine dubički sudac Erneji i općina daruju pavlinima posjed »iuxta quae circuit ecclesiam sancti Dominici«.³⁵

Samostan u Bihaću postoji već god. 1266.³⁶ s crkvom svetog Antuna, »najvećom i najljepšom u cijelom Bišću«,³⁷ koja je dolaskom Turaka pretvorena u džamiju »Fetiju«.

Ova dva samostana služila su kao središta dominikanske misionarske djelatnosti u Bosni, ali i kao budući čuvari da bogumilsko krivovje-

26. FRANJO SANJEK, *ibid.* str. 35.

27. THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, cap. XXXVIII (citata uzeta iz KUKULJEVIĆ, *Borba Hrvata s Mongoli i Tatari*, str. 20).

28. SMICIKLAS TADEJ, *Codex diplomaticus*, sv. VIII, str. 247.

29. FERRARIUS SIGISMUND, *De rebus Ungariae provinciae Ordinis Praedicatorum*, str. 506

30. BOESENDORFER JOSIP, *Crnice iz slavonske povijesti*, str. 292, Osijek 1910.

31. QUETIF - ECHARD, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, sv. I, str. 9, Paris 1719.

32. CUVAJ ANTUN, *Povijest školstva*, sv. I, str. 172, Zagreb 1910.

33. LASZOWSKI EMILIJ, *Povijesni spomenici grada Zagreba*, sv. XV, str. 118.

34. TKALČIĆ IVAN, *Preporod biskupije zagrebačke u XIII vijeku u Rad JAZU XLI*, str. 142, Zagreb 1877.

35. SMICIKLAS TADEJ, *Codex diplomaticus*, sv. IV, str. 264.

36. TKALČIĆ IVAN, *Monumenta ecclesiae zagrabiensis*, sv. I, str. 135.

37. RADOSLAV LOPASIĆ, *Bihać i bihaćka krajina*, str. 52, Zagreb 1943.

rje ne prijeđe na susjedni hrvatski teritorij. Napušteni su tek dolaskom Turaka, odakle dominikanci sele u Hrvatsku i Donju Štajersku (Ptuj).³⁷

BOSNA

Ferrarius ne sumnja da su dominikanci imali samostana i u Bosni. Plodnije također navodi jedan samostan u Bosni, ali ne piše gdje se nalazi.³⁸ Iz dokumenata poznat nam je jedino samostan kod Otoke ili Krupe u bosanskoj Krajini. Taj samostan spominje se već god. 1357.⁴⁰

Ferdo Šišić navodi da su se dominikanci pojavili u Bosni uskoro nakon 1233. i prema kronici dominikanca Suiberta podigli ondje dva samostana, koje su poslije kratkog vremena (svakako prije 1259) spalili bosanski heretici.⁴¹

Serafin Cerva je precizniji kad piše da su braća iz Ugarske podigla više samostana u bosanskom kraljevstvu. Za jedan čak govori da se nalazio na brdu Blažuju (nedaleko Sarajeva).⁴²

U OSTALIM NAŠIM KRAJEVIMA

Poznati su nam još neki dominikanski samostani. Samostan Franca Villa (u Fruškoj Gori) postoji sigurno u XV stoljeću. Isto tako Ferrarius spominje samostan Ban Manostra (Banoštar). Ipak je najznačajniji samostan u Sirmiju, nekadašnjem sjelu srijemske metropolije u kojem se neko vrijeme nalazio i generalni studij ugarske provincije.⁴³

Serafin Cerva spominje također i jedan samostan (coenobium) u Beogradu.

ORGANIZACIJSKO USTROJSTVO DOMINIKANSKIH SAMOSTANA U HRVATSKOJ

Drugi generalni kapitul reda u Bologni god. 1221. odlučio je osnovati provinciju na prostranom području Hrvatsko-ugarskog kraljevstva, kojoj bi pripadale »nationes Pannoniae, Transilvaniae, Sclavoniae, citra Danubium, Dalmatiae«, sa zadatkom da šire evanđelje i suzbijaju hereze, osobito bogumilski pokret u Bosni i na granicama prema Hrvatskoj.⁴⁴

Svi samostani osnovani u XIII i XIV stoljeću, osim istarskih, pripadali su ugarskoj dominikanskoj provinciji. Međutim, već počet-

38. RADOSLAV LOPASIC, *ibid.* str. 53.

39. FERRARIUS SIGISMUND, *ibid.* str. 511.

40. ZANINOVIC ANTONIN, *ibid.* str. 7.

41. ŠIŠIĆ FERDO, *ibid.* str. 245, u bilješci.

42. CERVA SERAFIN, *Monumenta Congregationis Ragusinae*, sv. III, str. 38 (manuskript).

43. FERARIUS SIGISMUND, *De rebus Ungaricae provinciae Ordinis Praedicatorum*, str.

528 - 529.

44. WALZ A. M., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, str. 201.

kom XIV stoljeća ukazala se potreba da dalmatinski samostani dobiju svog posebnog vikara (1325). Pola stoljeća kasnije (1378) generalni kapitul reda u Carcassoni odluči od južnog dijela ugarske provincije učiniti zasebnu dalmatinsku provinciju.

Dalmatinska provincija kao zasebna provincija počela je formalno egzistirati dvije godine kasnije posebnom odredbom pape Urbana VI. Njoj su osim dalmatinskih samostana pripojena i tri albanska samostana: drački, ulcinjski i skadarski. Također su joj pripojeni i istarski samostani, koji su dotle bili u sastavu lombardijske provincije.⁴⁵

Krajem XV stoljeća opet dolazi do promjena, i to u sastavu dalmatinske provincije. Na teritoriju Dubrovačke republike godine 1486. osnovana je zasebna dubrovačka dominikanska kongregacija, kojoj su otada pripadali samostani u gradu Dubrovniku i Gružu te kuće u Župi dubrovačkoj, Brocima kod Stona, u Trstenu kod Dubrovnika, u Vignju na poluotoku Pelješcu i onaj na Lopudu.⁴⁶

U XVI stoljeću nestaje samostana po Hrvatskoj i Slavoniji koji su pripadali ugarskoj provinciji. Situacija je nešto bolja u dalmatinskoj provinciji i dubrovačkoj kongregaciji, iako i tu red nazaduje i kvantitativno i kvalitativno. Turska opasnost neposredno prijeti mnogim samostanima i na tim područjima. Dekadencu reda u Dalmaciji uvjetuju i mnogi protucrkveni zakoni kojima Mletačka republika nastoji uništiti mnoge dalmatinske samostane.

Početkom XIX stoljeća Napoleon osvaja Dalmaciju i zatvara mnoge samostane. Dominikancima je zatvoreno više samostana, među kojima i onaj najvažniji, zadarski, koji je bio središte čitave provincije.

I kad se činilo da će sve propasti, zaslugom nekolicine hrabrih god. 1835. dolazi do fuzije dalmatinske provincije s dubrovačkom kongregacijom. Usprkos divergencijama zbog dvaju različitih mentaliteta i njihovih specifičnih tradicija, dominikanskom redu u Hrvatskoj ukazale su se svjetlije perspektive. Oživljeni nacionalizam zove dalmatinske dominikance da svoj apostolski rad prenesu na sva područja hrvatskog naroda. Zaslugom poznatog misionara oca Miškova god. 1889. počinju dominikanci misionariti po Slavoniji, Hrvatskoj i Bosni. God. 1927. ponovo se sinovi svetog Dominika vraćaju u Zagreb i osnivaju svoj samostan. Dakle, nakon 350 godina izbjavanja.

APOSTOLSKI I MISIONARSKI RAD DOMINIKANACA U HRVATSKOJ

Na ovu najvažniju dužnost dominikanca pozivaju njegove Konstitucije: »Neka se sjete braća propovjednici da je sveto propovijedanje najizvrsnija služba na koju su na poseban način pozvani.«⁴⁷

45. FRANJO SANJEK, *ibid.* str. 9.

46. *Notitia conventuum et domorum provinciae Dalmatiae et Congregationis Ragusinae* (1500 - 1720).

47. *Constitutiones Ordinis Praedicatorum*: *ibid.* br. 740.

Dominkanci dolaze u Hrvatsku kao propovjednici Božje riječi. Upravo su na tom polju, za čistoću vjere hrvatskog naroda, stekli velikih zasluga. Zbog te specifične djelatnosti dobili su u narodu naziv »prodekatori«.48

Snagu njihovih apostolskih riječi mnogi su biskupi nastojali iskoristiti na dobrobit Crkve. Jedan od prvih jest zagrebački biskup Stjepan II Babonežić, koji je uz pomoć braće propovjednika htio duhovno preporoditi svoju prostranu biskupiju. Poziva ih u Zagreb i Čazmu da mu uz mjesne kaptole budu desna ruka u suzbijanju krivih nauka, koje su iz Bosne počele prodirati i na teritorij zagrebačke biskupije.49

Hrvatski herceg Koloman poziva dominikance u Dubicu, odakle će polaziti na misijske pohode u Bosnu. Papa Grgur IX hvali njihovo propovjedničko nastojanje »da iz bosanskih krajeva izbrišu ljagu here tičke zloće i da ondje ponovo zasja svjetlo katoličke čistoće«.50

Katolički nadbiskup Ugrin, pod čijom se jurisdikcijom u to vrijeme nalazila Bosna, pozvao je dominikance, još tada jedinstvene ugarsko-hrvatske provincije, da svojim propovjedničkim žarom čupaju korov bogumilskog krivovjerna u Bosni. Na žalost, moramo konstatirati da su ugarskohrvatski kraljevi u to vrijeme imali i svojih neapostolskih planova, koji su gotovo posve onemogućili i uništili napore dominikanskih propovjednika u Bosni.51 Tako je jedna prljava politika onemogućila apostolski žar Dominikovih sinova, koji su na čelu s bosanskim biskupom dominikancem Ivanom Teutoncem za kratko vrijeme (do godine 1238) uspjeli u bogumilskoj Bosni »iznova zasaditi kršćansku vjeru«.52

Više dominikanskih propovjednika u to vrijeme svoj nesebični apostolski rad ovjenča mučeničkom krunom, dok im revoltirani krivovjerci pale samostane po Bosni. Tako nam katalog dominikanskih mučenika spominje blaženog Pavla Ugarskog koji je, uhvaćen od krivovjernika, bio privezan uz stup i živ spaljen oko god. 1250. zajedno s blaženim Jakovom i fra Mihajlom iz Dubrovnika.53 Kasnije se spominju još trideset dva redovnika, koji su mučeni u Bosni utapljanjem u rijeci.54

Na poziv pape Grgura IX dominikanci propovijedaju križarski rat protiv Tatara.55 Na molbu pape Inocenta IV naši dominikanci naviještaju riječ Božju Kumanima na istočnim granicama Ugarske.56 Oni se god. 1288. odazivlju molbi pape Nikole IV da propovijedaju evanđelje »apud Hungaros, Cumanos et partes infidelium«.57 Papa Klement VI godine 1348. delegira sve priore naših samostana da propovijedaju kato-

48. FRANJO SANJEK, *ibid.* str. 49.

49. TKALČIĆ IVAN, *Preporod biskupije zagrebačke*, str. 138.

50. FARLATI DANIJEL, *Illyrici sacri*, sv. IV, str. 49.

51. BALAN PETAR, *Katolička Crkva i Slaveni u Bugarskoj, Srbiji i Bosni i Hercegovini*, str. 98 - 99, Zagreb 1881.

52. RIPOLL - BREMOND, *Bullarium Ordinis Praedicatorum*, sv. I, str. 101.

53. CERVA SERAFIN, *Bibliotheca Ragusina*, sv. III, str. 169 (manuskript).

54. RAYMOND J. LOENERTZ, *Un catalogue de martyrs dominicains u Archivum Fratrum Praed.*, vol. XIX, str. 275 i dalje, Romae 1949.

55. BALAN PETAR, *ibid.* str. 118.

56. FERRARIUS SIGISMUND, *ibid.* str. 467.

57. FERRARIUS SIGISMUND, *ibid.* str. 473.

ličku vjeru »Kumanima i drugim nevjerničkim narodima koji se nalaze unutar granica Ugarskog kraljevstva«.58

I u Dalmaciji su sinovi svetog Dominika razvili uspješnu apostolsku djelatnost. U prvo vrijeme posebno se ističe ninski samostan, koji je brojio do trideset redovnika.59 Ni ostali samostani nisu bili manje značajni, osobito dubrovački, koji je regrutirao misionare za Bosnu.60

Veliku apostolsku djelatnost u Hrvatskoj razvio je i zagrebački biskup blaženi Augustin Kažotić, koji je početkom XIV stoljeća mnogo nastojao oko duhovnog preporoda hrvatskog naroda i svoje biskupije. Propovijedao je riječ Božju, mirio zavađene stranke, podizao škole. U tome su ga zdušno pomagala njegova redovnička braća. U to vrijeme nekoliko čazmanskih dominikanaca-lektora poučavaju svećenike i klerike njegove stolne crkve u obavljanju svetih obreda i crkvenom pjevanju.61

God. 1371. više kotorskih dominikanaca polazi naviještati riječ Božju u Rumunjsku. 1451. dubrovački dominikanac Ivan Uljarević s više braće polazi u Bosnu da tamo opet razvije dominikanski apostolat. U istom stoljeću hvarski biskup Toma Tommasini, dominikanac, pokrštava bosanskog kralja Tomaša. Iz istog stoljeća poznati su još glasoviti propovjednici Dubrovčanin Klement Ranjina i Vinko Cauliga.

Sinovi svetog Dominika u Hrvatskoj i Bosni ujedno vrše službu papinske inkvizicije. Svoja inkvizitorska prava na Bosnu predaju dominikanci god. 1330. odredbom pape Ivana XXII franjevcima.62

Crkva je imala povjerenja u ispravnost propovijedanja i čistoću nauke Dominikovih sinova. Mnogi pape nisu se ustručavali povjeravati dominikancima mnoge i visoke crkvene dužnosti. Tokom minulih stoljeća u našim je krajevima oko 150 sinova svetog Dominika obnašalo nadbiskupske i biskupske časti,63 od kojih je u povijesti svakako najblistaviji lik hrvatski blaženik Augustin Kažotić.64

Pape ih često imenuju svojim poslanicima, sucima u različitim sporovima i povjeravaju im mnoge delikatne misije. Mnoge specijalne misije povjeravaju im i predstavnici civilnih vlasti.65

KULTURNA DJELATNOST HRVATSKIH DOMINIKANACA

Konstitucije reda traže od svakog člana strogu obavezu studija: »Svećenici reda, s obzirom na svoj poziv, strogo su dužni da kroz cijeli život ustraju u studiju«.66 Prema tome, za dominikanca nije ideal sa-

58. FERRARIUS SIGISMUND, *ibid.* str. 479.

59. ZANINOVIC ANTONIN, *Pogled . . .*, str. 12.

60. CERVA SERAFIN, *ibid.*

61. CUVAJ ANTUN, *Povijest školstva*, sv. I, str. 90 - 91, Zagreb 1910.

62. SMICIKLAS TADEJ, *Codex diplomaticus*, sv. IX, str. 348.

63. RIPOLL - BREMOND, *Bullarium O. P.* sv. I-VIII, Romae 1729 - 1740. PANDZIC BAZILJE OFM, *De dioecesi Tribuicensi et Mercanicensi*, Romae 1959, str. 88 - 96. FARLATI: *Illyricum sacrum . . .*

64. FRANJO SANJEK, str. 57 - 59.

65. FRANJO SANJEK, *ibid.*

66. *Constitutiones Ord. Praed.*, br. 690, Romae 1954.

mo osobno posvećenje, iako je to temeljno za svakog redovnika, već on mora težiti i prema intelektualnim vrhuncima. Mora dakle postati osobno svet i učen. Konkretno rečeno, dominikanac će tek onda biti pravi dominikanac kad u sebi što stvarnije realizira ideale osobne svetosti i intelektualne izgrađenosti.

Pri prvim počecima reda prevladavaju takozvane »samostanske« škole. U to doba postoji stroga odredba reda da svaki samostan ima doktora ili lektora koji će poučavati braću.⁶⁷ U ovim samostanskim školama koje su, usput napominjemo, bile javnog karaktera, pristupačne i osobama koje nisu kanile postati članovima reda, sistem je predavanja bio takav da su se polaznici barem kroz dvije godine morali posvetiti učenju predmeta koji spadaju u temeljnu izobrazbu, a zatim su se uvodili u druge discipline, posebno teološke.⁶⁸

Kod nas su isprva poznate samostanske škole u Zadru, Ninu, Šibeniku, Trogiru, Splitu, Hvaru, Korčuli, Dubrovniku, Kotoru i na otoku Lopodu u Dalmaciji te u Hrvatskoj u Zagrebu, Čazmi, Dubici, Bihaću, i Mitrovici. Zagrebački biskup Stjepan II Babonežić pozvao ih je također u Zagreb da poučavaju hrvatsku mladež u svojim samostanskim školama.⁶⁹ Zagrebački i čazmanski dominkanci pomažu biskupu Kažotiću u XIV stoljeću oko reforme liturgijskog života i predaju kao profesori na katedralnoj školi za odgoj svećenika u Zagrebu.⁷⁰

Osnivanjem dalmatinske provincije u zadarskom je samostanu osnovana srednja škola, na kojoj se predavala filozofija i teologija od god. 1396.⁷¹ Ovaj provincijalni studij postaje 1553. generalnim studijem s pravom podjeljivanja naslova »lektora«. Predavanja na spomenutom studiju vrijedila su za postignuće viših akademskih titula bakalaureata i magisterijata.⁷² Ova visoka škola zatvorena je god. 1808. odredbom francuskih okupacionih vlasti.

U XVII stoljeću poučavaju dominikanci u Tvrdalju Petra Hektorovića u Staromgradu na Hvaru. U istom stoljeću djeluju kao učitelji u gradskoj školi u Šibeniku.⁷³ Koncem XVIII stoljeća bila je jedna takva škola i u Hvaru.

U dubrovačkom samostanu postojala je kroz stoljeća na daleko poznata samostanska škola, koja je dala mnogo učenih i izobraženih redovnika, pripadnika svjetovnog klera i svjetovnjaka. Godine 1621. povjerena je dubrovačkim dominikancima uprava ilirskog kolegija na Monte Garganu u Italiji. Ovaj je kolegij bio namijenjen školovanju svećenika iz naših krajeva.⁷⁴

67. FERRARIUS SIGISMUND, *ibid.* str. 540.

68. FAZINIĆ ANĐELKO OP: *Fra Luka Bračanić, njegovo doba, život i rad*, seminarska radnja, str. 12, Zagreb 1938.

69. KRAPEC, *Sto učiniše biskupi zagrebački*, u *Katolički List*, Zagreb 1882, str. 186.

70. CUVAJ ANTUN, *Povijest školstva*, sv. I, str. 90-91.

71. *Monumenta ordinis Praedicatorum*, vol. XIX, str. 218, Romae 1937.

72. *Monumenta* . . . vol. IX, str. 343-344 Romae 1901.

73. PERIĆ JELKA, *Odgoj i škola Šibenika u prošlosti*, u *Jadranski dnevnik*, br. 92, str. 7, Split 1936.

74. CERVA SERAFIN, *Monumenta Congregationis Ragusinae*, sv. IV, str. 202-203.

Na molbu vlastele vikar kongregacije, Rajmund Zamanja, osnuje god. 1626. u dubrovačkom samostanu školu za humanističke nauke koja se istakla i pobijanjem kalvinističkih zabluda što ih je u Dubrovnik unio neki putujući učitelj.

Sjedinjenjem provincije i kongregacije u jedinstvenu dalmatinsku provinciju, u Dubrovniku je god. 1858. otvoren provincijalni studij, koji je 1886. odlukom generala reda promaknut na generalni studij. Nakon prvog svjetskog rata prestao je djelovati, jer su svi studenti provincije bili poslani na studije u inozemstvo. Kasnije je opet obnovljen godine 1931. pod nazivom Visoka dominikanska bogoslovska škola. U isto vrijeme djeluje i malo sjemenište za odgoj podmlatka, koje je selilo iz Lokruma u Bol. Neko vrijeme su đaci viših razreda boravili u Gružu. Na Bolu se razvila i klasična i realna gimnazija s pravom javnosti. Gimnazija je imala konvikt za vanjske đake.

ZNANSTVENI RAD HRVATSKIH DOMINIKANACA

Organiziranim i svestranim studijem mnogi su dominikanci u Hrvatskoj proslavili Crkvu i red na znanstvenom polju.

Tako dominikanci, uz cistercite i franjevence, donose u Hrvatsku goiličko pismo.⁷⁵

Na pojedinim crkvenim saborima ističu se hrvatski dominikanci teološkim znanjem i govorničkom vještinom. Dubrovčanin Ivan Stojković proslavio se na Bazelskom saboru. Na Tridentinskom je sudjelovao zagrebački dominikanac Ivan.⁷⁶ Kotoranin Albert Duimius Gliiričić prisustvovao je također Tridentinskom saboru i tu odlučno branio upotrebu narodnog jezika u liturgiji.⁷⁶ Osim njega u obranu narodnog jezika ustaju dalmatinski dominikanci Ambroz Lučić, Dionizije Splitsanin i Fertilije iz Trogira. Njih je 1627. zadarski nadbiskup predložio Kongregaciji za širenje vjere kao dobre poznavaoce glagoljice, bosančice i hrvatskog jezika, a uz to ih je preporučio kao vrsne teologe.⁷⁸

U XV stoljeću u Rusiji susrećemo učenog hrvatskog dominikanca Venjamina koji, kao suradnik novgorodskog arhiepiskopa Genadija, prevodi Sveto pismo na crkvenoslavenski jezik.⁷⁹

Dva stoljeća kasnije krstario je Rusijom hrvatski dominikanac Juraj Križanić, nastojeći oko oslobođenja i sjedinjenja Slavena, radeći na sjedinjenju Crkava.

U XVI stoljeću nalazimo jednog hrvatskog dominikanca čak u Americi. To je Korčulanin Vinko Paletin. Poznato je njegovo djelo

75. BUTURAC JOSIP, *Latinska paleografija*, str. 15, Zagreb 1960 (ciklostil).

76. KRČELIĆ BALTAZAR, *Historia ecclesiae zagrabiensis*, I dio, str. 235.

77. ZANINOVIC ANTONIN, *Kratki osvrt na djelatnost dominikanaca u hrvatskim zemljama*, u *Gospina Krunica*, br. 8, str. 204, Zagreb 1934.

78. JURIC JOSIP, *Zbor za širenje vjere i zajedničko pismo južnih Slavena u Croatia Sacra*, Zagreb 1934, str. 150 i 152.

79. ROZOV VLADIMIR, *Hrvatski dominikanac Venjamin u Rusiji u Nastavni vjesnik*, sv. 8 - 10, str. 302 i dalje, Zagreb 1933.

»Tratado del derecho y justicia de la guerra que tienen los reyes de España contra las naciones de la India Occidental«. Istaknuo se kao geograf jednom od najboljih karata Španjolske u XVI stoljeću i kao dobar teolog.⁸⁰

Kao teolozi i profesori kod nas i na vanjskim sveučilištima istakli su se Augustin Kažotić (pisao protiv čaranja i vraćanja), Ivan Dubrovčanin, Juraj Šibenčanin, Vinko iz Požege, Jakov iz Splita, Petar Gučetić, Ambroz Gučetić itd.⁸¹

Teološkim djelima ističu se Ivan Stojković, Augustin Natalis, Šibenčanin Ivan Polikarpo, poznati govornik Vinko Pribojević, Klement Ranjina, Kotorani Vinko i Dominik Buća, Splićanin Dionizije Krožić itd.

Ne zaboravimo pri tom ni povijesna djela Dubrovčanina Serafina Crijevića — Cerve: Monumenta Congregationis Ragusinae, Bibliotheca Ragusina i Sacra Metropolis Ragusina.

Na hrvatskom jeziku pisali su fra Luka Bračanin (1598. prijevod psalama), Arkandeo Gučetić (1597. jedno djelo o krunici) te Rajmund Zamanja, Ignacije Akvilini, Arkandeo Kalić i drugi.⁸²

MJESTO ZAKLJUČKA

Na ovako ograničenom prostoru ne možemo, na žalost, prikazati sve aspekte dominikanskog apostolskog djelovanja kod nas. Nećemo se zbog toga ni osvrnuti na djelatnost redovnica istoga reda, koje su uz bok sinova svetog Dominika stoljećima svojim skromnim nastupima i požrtvovnim radom promicale djela kršćanske ljubavi u našem narodu, posebno u Dalmaciji.

I danas u Hrvatskoj sinovi svetog Dominika razvijaju mnogostruku apostolsku djelatnost. Jedan od najznačajnijih aspekata njihovog apostolskog djelovanja u hrvatskom narodu jest održavanje pučkih misija diljem cijele domovine. Gotovo u svim našim biskupijama i nadbiskupijama još su i sada u živom sjećanju poznati propovjednici Miškov, Vlahović, Novak, Hijacint i Dominik Domić, Bodlović, Orlandini L. Matijaca i drugi. Broj dominikanskih misijskih pohoda u našem stoljeću dostigao je impozantne cifre.

U naše vrijeme hrvatski dominikanci, u skladu sa zamislama njihova osnivača, usmjeruju se na kulturne i sveučilišne centre, kao što su Zagreb, Rijeka, Split, Dubrovnik, a pomišlja se i na druge.

Dominikanski samostan u Zagrebu odmah po osnutku postao je centar misionara za gornje krajeve. U njemu je djelovala izdavačka naklada »Istina«, koja je od 1929. do 1944. tiskala svoja izdanja u preko 300.000 primjeraka. Redovito je izlazila asketsko-mistička revija »Duhovni život«, obiteljski časopis »Gospina Krunica« i njezin kalendar.⁸³

80. O njemu sprema zanimljivu studiju Antonin Zaninović, od kojeg i ovi podaci.

81. QUETIF - ECHARD, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, sv. I - II, Paris 1719.

82. ZANINOVIĆ ANTONIN, *Pogled* . . . . . str. 19 - 23.

83. Podatke dobio od provincijala Hrvatske dominikanske provincije, Anđelka prof. Fažinića (uzeti su djelomično iz službenih dokumenata Provincije).

Godine 1935. osnovan je u samostanu konvikt za srednjoškolce, a godine 1941. klasična i realna gimnazija, jedina konfesionalna gimnazija za mušku mladež u Zagrebu. Kada je samostan god. 1944. bio pogođen bombama, tadašnji nadbiskup Stepinac dao je gimnaziji prostorijske u svojoj bogoslovskoj školi na Kaptolu.

Svršetkom II svjetskog rata (1945) dominikanci dolaze i u Suboticu, ali je poslije malo vremena moraju napustiti.

Na molbu hrvatskih dominikanaca, odredbom generalnog kapitula reda⁸⁴ 13. siječnja god. 1963. dominikanska provincija je dobila novi naziv: Hrvatska dominikanska provincija Navještenja Blažene Djevice Marije.⁸⁵

Čitava dominikanska djelatnost u hrvatskom narodu, kako prošla tako i sadašnja, demantira tendenciozni sud »da su zapravo ti naši bijeli fratri doputovali k nama kao tuđinci, za tuđe račune, i da su do danas ostali, što su i na početku bili: inostranci na proputovanju kroz jednu nevjerničku, barbarsku zemlju.«⁸⁶

Komentar ovim riječima nije potreban. Ipak neka se čuje i sud velikog hrvatskog biskupa Strossmayera: »Oni (dominikanci) su sasvim naši, iz nas izišli, dobro poznaju naše nevolje i naše potrebe. Njihova riječ naša je riječ, njihov glas poznajemo kao glas svojih pastira, dragovoljno ih slušamo i primamo u naša srca i naše pameti.«⁸⁷

SUMMARIUM

OP in Croatia — Occasione VII Centenarii ab institutione OP. — Prospectus datur quomodo OP in nostris regionibus iam illis primis temporibus suae vitae propagatus fuit. In Croatiam primi filii S. Dominici, videtur, iam 1217/18 venerunt; nonnullas provincias religiosas fundaverunt; amplam activitatem in tota terra evolunt usque ad Turcarum incursiones. Tunc circa oram maritimam et in insulis coarctantur, Franciscanis in partibus Turcarum remanentibus. In fine articuli actuositas missionaria et scientifica OP in Croatia recensetur.

---

84. Kapitul je održan u Tuluзу 1962.

85. *Acta Capituli Generalis Tolosae*, Romae 1962, str. 71.

86. MIROSLAV KRLEŽA, *Medievalne teme*, u *Republika* br. 5, god. XIX, str. 191-192.

87. *Gospina Krunica*, Split 1905, br. 5, str. 137-138 (citatio uzeo kod: LEMONNYER, *Povijest dominikanskog Reda*, Dodatak na str. 88; knjiga izašla ciklostilom u Dubrovniku 1959. u prijevodu Anđelka Posinkovića).